

For citation / Atf için:

YAKIŞIR, A. (2024). Bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar. *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi – KİTOD* 2(4), 241-268. <https://doi.org/10.5281/zenodo.103998202>, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kitod>

Bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar¹

Musammats rhyming in the form of ghazals with more than ten lines

Akif YAKIŞIR

Dr., Öğretmen, TBMM Vakfı Bingöl Fen Lisesi, Bingöl, Türkiye,
E-mail: ayakisir@gmail.com ORCID: 0000-0002-0763-3922

Makale Türü / Article Type:	Araştırma Makalesi / Research Article
Gönderilme Tarihi / Submission Date:	15/09/2024
Revizyon Tarihleri / Revision Dates:	04/10/2024 (Majör r.)
Kabul Tarihi / Accepted Date:	27/10/2024

Etik Beyan / Ethics Statement

- ✓ Makale için etik onay alınmamıştır. Yazar, çalışmanın etik kurul onayına tabi olmadığını beyan eder.
- ✓ Ethical approval was not obtained for this study. The author declares that the study is not subject to ethics committee approval.

Araştırmacıların çalışmaya katkısı / Researchers' contribution to the study

- ✓ Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı (%100).
Author contribution: Wrote the article, collected the data, and analyzed/reported the results (100%).

Çıkar çatışması / Conflict of interest

Yazar bu çalışmada olası bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.
The author declares that there is no potential conflict of interest in this study.

Benzerlik / Similarity

Bu çalışma iThenticate programında taranmıştır. Nihai benzerlik oranı %12'dir.
This study was scanned in the iThenticate program. The final similarity rate is 12%.

Teşekkür / Acknowledgement

Yardımları ve rehberliği için Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK'a teşekkür ederim.

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK danışmanlığında 03/06/2024 tarihinde tamamlanan "Türk Edebiyatında Musammatlar (Bentlerden Oluşan Nazım Biçimleri)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar

Öz

Bu çalışmada, klasik Türk edebiyatında bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar incelenmiştir. Bu makale; giriş, bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar ve sonuç olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde musammatın tanımı yapılarak özellikleri açıklanmıştır. İkinci bölümde bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar nazım şekillerine göre tasnif edilerek incelenmiştir. Bu çalışma ile 10 nazım şeklinde 42 şairin 62 musammat yazdığı tespit edilmiştir. Bu musammatların kimler tarafından kaçar adet yazıldıkları ortaya konmuştur. Tespit edilen nazım şekilleri: Onbirli, onbirleme, onikili, onikileme, onüçlü, ondörtlü, onbeşli, onaltılı, yirmili ve yirmiikişilidir. Elde edilen bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen 62 musammattan sadece ikisi müzdeviç musammattır. Geriye kalan 60 musammat da mütekerrir musammattır. Mütekerrir musammatların kafiye şeması aa...AA/bb.. AA...(iki mısra tekrarlı) olan 55, aa..aaA/bb..bbA/... (tek mısra tekrarlı) olan 5 musammat tespit edilmiştir. Elde edilen bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammattan 26'sı Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün 12'si Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün, 9'u Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün vezni ile kaleme alınmıştır. Diğer 15 musammat da 9 farklı vezinde yazılmıştır. Bu makalede incelenen musammatlar 13 farklı konuda kaleme alınmıştır. Aşk 13, dua /niyaz/tazarru 11, medih 9, nasihat/hikmet 6, mey/ zühdlük /rindlik 4, naat 4, tasavvuf 4 ve diğer koularda 11 musammat yazılmıştır. Bu nazım şekilleri şekil, muhteva yönünden incelenmiş ve tespit edilen musammatların tabloları şair, yüzyıl ve bentleri yazılarak düzenlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bent, Gazel Tipi Kafiye, Klasik Türk Edebiyatı, Musammat, Nazım Şekli

Musammats rhyming in the form of ghazals with more than ten lines

Abstract

In this study, musammats rhyming in the form of ghazals with more than ten lines in classical Turkish literature have been examined. This article consists of three main sections: introduction, musammats rhyming in the form of ghazals with more than ten lines, and conclusion. In the introduction section, musammat is defined and its features are explained. In the second section, musammats rhyming in the form of ghazals with more than ten lines are classified and examined according to their verse forms. It has been determined that 42 poets wrote 62 musammats in 10 verse forms. It has been determined who wrote and how many of these musammats. The verse forms determined are: eleven-line, added eleven-line (completed to eleven lines), twelve-line, added twelve-line (completed to twelve lines), thirteen-line, fourteen-line, fifteen-line, sixteen-line, twenty-line and twenty two-line. Of the 62 identified ghazal-type rhyming musammats with more than ten lines, only two are müzdeviç (the verses at the end of the stanzas rhyme with the first stanza) musammats. The remaining 60 musammats are repeated musammats. Of the repeated musammats, 55 musammats with the rhyme scheme of aa...AA/bb.. AA... (two-line repetition) and 5 musammats with aa..aaA/bb..bbA/... (single-line repetition) were identified. Of the resulting ghazal-type rhymed musammats with more than ten lines, 26 were written in the Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün, 12 in the Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün, and 9 in the Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün meter. The other 15 musammats were written in 9 different meters. The musammats examined in this article were written on 13 different topics. 13 musammats were written on love, 11 on prayer/entreaty/invoation, 9 on praise, 6 on advice/wisdom, 4 on mey/asceticism/rindism, 4 on naat (poem praising the Prophet Muhammad), 4 on tasawwuf, and 11 on other topics. These verse forms were examined in terms of form and content, and the tables of the identified musammats were arranged by writing the poet, century and verses.

EXTENDED ABSTRACT

In this study titled musammats rhymed in ghazal type with stanzas of more than ten lines, musammats rhymed in ghazal type with stanzas of more than ten lines in classical Turkish literature were examined. This article consists of three main parts: the introduction, rhyming ghazal-type musammats with stanzas of more than ten lines, and the conclusion. In the introduction section, musammat is defined and its features are explained. In the second chapter, musammats rhymed in ghazal type with stanzas of more than ten lines were classified and examined according to their verse forms. With this study, it was determined that 42 poets wrote 62 musammats in the form of 10 verses in more than 900 divans. It has been presented how many of these musammats were written by whom and in which verse form. The identified verse forms are: eleven-line, added eleven-line (completed to eleven lines), twelve-line,

added twelve-line (completed to twelve lines), thirteen-line, fourteen-line, fifteen-line, sixteen-line, twenty-line and twenty two-line.

Musammat is the common name of verse units consisting of at least three lines in each verse. In this study, while determining rhyming ghazal-type musammats, it was taken into consideration that they consist of at least two stanzas.

Musammats, rhymed ghazal-type verses with more than ten lines, were generally evaluated together with terci-bend and terkib-bend in divan studies. It is equated with these. In musammats with a single rhyme - rhyming like a ghazal - the first clause rhymes with mukaffa, just like in a ghazal, and the last line in the following clauses or the last few lines rhymes with the first clause. Except for the line/s that rhyme with the first clause, the remaining lines are also muqaffa among them. The fact that they are only long musammat with many verses has caused them to be confused with terci-bend and terkib-bend. All the formal features that are valid for a murabba are also valid for rhyming musammats of the ghazal type with stanzas of more than ten lines.

Single-rhyme verse forms consisting of more lines than muashher (Verse form consisting of ten-line stanzas in divan poetry) could not be identified in Arabic and Persian sources. Therefore, it is considered that these verse forms originate from Turkish poets. Thus, acting with the idea that their names should be Turkish, no search was made to find names in Arabic or Persian. Those with eleven-line stanzas were called eleven-line, and the musammats consisting of twelve-line stanzas were called twelve-line, and so on... The classification of verse forms such as musammat, which rhymes in the ghazal type, such as eleventh, twelfth, thirteenth, fourteenth, fifteenth, sixteenth, etc., was based on a few basic principles. First principle: The first stanza must rhyme, and the last one or a few lines of the subsequent stanzas must agree with the first stanza; The second principle is that the lines in the stanza after the first stanza rhyme with each other, except for the lines that rhyme with the first stanza. The third principle is that the number of verses in all stanzas is equal. The fourth principle is that they are written in a single meter.

These verse forms were examined in terms of form and content, and the tables of the identified musammats were arranged by writing the poet, century and stanzas.

Topic is the answer to the questions: what is mentioned in the text, what is the subject of the text, what is the event, situation, emotion, thought, issue covered in the text. While determining the topic in musammats, the dominant topic principle was taken into consideration. Because in classical Turkish poetry, expressions starting with symbolic expression and metaphor and ending with true love, monotheism and appeal in long poems, and criticism and advice in poems written on social issues are intertwined. The topic was determined by taking this point into consideration in the musammats. The musammats examined in this article were written on 13 different subjects. 13 musammats were written on love, 11 on prayer/entreaty and tazarru, 9 on praise, 6 on advice/wisdom, 4 on mey, asceticism, rindism, 4 on naat (poems praising the Prophet Muhammad), 4 on tasawwuf, and 11 on other topics. Love is the dominant subject of classical Turkish literature. In these musammats, love is the most preferred topic with a rate of 20%.

In ghazal-type rhymed musammats, the repeating rhyme scheme is aaaAA/bbbAA/ccAA or aaaaA/bbbbA/ccAA/... and the consecutive rhyme scheme is aaaaa/bbbba/ccca/.... Of the 62 identified ghazal-type rhyming musammats with more than ten lines, only two are müzdeviç (the verses at the end of the stanzas rhyme with the first stanza) musammats. The remaining 60 musammats are repeated musammats. Of the repeated musammats, 55 musammats with the rhyme scheme of aa...AA/bb.. AA... (two-line repetition) and 5 musammats with aa..aaA/bb..bbA/... (single-line repetition) were identified.

Of the rhyming musammats of ghazal type with more than ten lines of verses obtained through this study, 26 of them were written Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün, 12 of them Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün, and 9 of them were written in Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün meter. The other 15 musammats were written in 9 different meters.

It is a tradition to use pseudonyms in classical Turkish literature. This tradition continued in all genres and verse forms. Poets chose a pseudonym that either referred to their profession, their hometown, or was deemed appropriate by their teachers. Of the 62 musammats discussed in this study, only in one twelve-line musammat, a pseudonym was not used. Pseudonyms were used in the other 61 musammats.

The most preferred stanza in the studied musammats is the five-fold stanza. This stanza is also the most preferred stanza in classical Turkish literature. 62 musammats examined; 36 with 5 stanzas, 10 with 7 stanzas, 5 with 6 stanzas and 11 other musammats were written in six different stanzas (4, 8, 12, 9, 10, 22 stanzas). The 5 and 7 stanzas that are most preferred in classical Turkish poetry are the most preferred clauses here.

With this study, by scanning around 900 divans, it was aimed to list the Ghazal Type Musammats with stanzas Longer than Ten Lines, which have not been subjected to a comprehensive study in classical Turkish literature until now, to examine their form and content, to identify the remarkable features of the poems discussed and to provide scientific data to researchers who are interested in this field and want to conduct studies.

Keywords: Verse, Rhyme in Ghazal Form, Classical Turkish Literature, Musammat, Verse Form

GİRİŞ

Musammat, her bendi en az üç mısradan oluşan nazım birimlerinin ortak adıdır. Nazım şeklinin oluşumu ise “en az iki nazım biriminden meydana gelir” (Kurnaz ve Çeltik, 2013, s.15). Bu çalışmada gazel tipi kafiyelenen musammatlar tespit edilirken asgari iki bentten oluşları dikkate alınarak hareket edilmiştir.

Bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar, divan çalışmalarında genellikle terci-bend ve terki-bend ile beraber değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ele alınan 900 küsür divandan 42’sinde 62 gazel tipi kafiyelenen musammat olduğu tespit edilmiştir.

Tek kafiyeli –gazel tipi kafiyelenen- musammatlar, tıpkı gazelde olduğu gibi ilk bend mukaffa, sonraki bentlerde son mısra ya da sondan birkaç mısra ilk bend ile kafiyelidir. İlk bend ile kafiyeli olan mısra/mısralar dışında kalan mısralar da aralarında mukaffadır.

Muaşşerden fazla mısra sayısından müteşekkil tek kafiyeli nazım şekilleri “Türk edebiyatına mahsus olan bu musammat şekillere, Arapça isimler bulmak yerine, bentteki mısra sayısına göre ‘onbirli, onikili, onüçlü, ondörtlü, onbeşli...’ şeklinde Türkçe isimler vermek doğru olacaktır” (Kurnaz ve Çeltik, 2013, s. 207). Bu nazım şekillerinin terki-bend ve terci-bendden farkı, her bendin aynı mısra sayısına sahip oluşu ve gazel tipi kafiyelenişleridir. Fars ve Arap edebiyatında “onbirli, onikili... yirmili...” gibi örnekler ve isimlendirmeler tespit edilemedi.

Gazel tipi kafiyelenen musammat ‘onbirli, onikili, onüçlü, ondörtlü, onbeşli...’ gibi nazım şekillerinin tasnifinde birinci esas: İlk bendin kafiyeli, sonraki bentlerde son bir ya da birkaç mısrasının ilk bent ile mukaffa oluşu; ikinci esas da ilk bentten sonraki bentlerde ilk bent ile kafiyeli olan mısralar dışında kalan mısraların aralarında kafiyeli oluşlarıdır. Üçüncü esas da bütün bentlerde mısra sayılarının eşit olmasıdır.

Musammatlarda konu tespit edilirken *hâkim konu* esası nazara alındı. Zira klasik Türk şiirinde sembolik anlatım ve mecazla başlayıp hakikî aşka çıkan anlatımlar, uzun manzumelerde tevhid ile münacaat, içtimaî mevzularda yazılan manzumelerde eleştiri ile nasihat iç içe girmiştir. Musammatlarda bu nokta dikkate alınarak konu tespitine gidildi.

Gazel tipi kafiyelenen musammatlarda mütekerir kafiye şeması aaaAA/bbbAA/cccAA veya aaaaA/bbbbA/ccccA/... müzdevic kafiye şeması ise aaaaa/bbbba/cccA/... şeklindedir.. Bunların dışında istisnâî kafiye uygulamaları da vardır.

Çalışılan musammatlarda en çok tercih edilen bent, beşli benttir. Bu bent aynı zamanda klasik Türk edebiyatında en çok tercih edilen benttir.

Bu çalışma ile 900 civarında divan taranarak klasik Türk edebiyatında şimdiye kadar derli toplu bir çalışmaya tabi tutulmamış *Bentleri On Mısradan Uzun Gazel Tipi Musammatlar*’ın dökümünü çıkarmak, şekil ve muhtevasını incelemek, ele alınan manzumelerin dikkat çeken

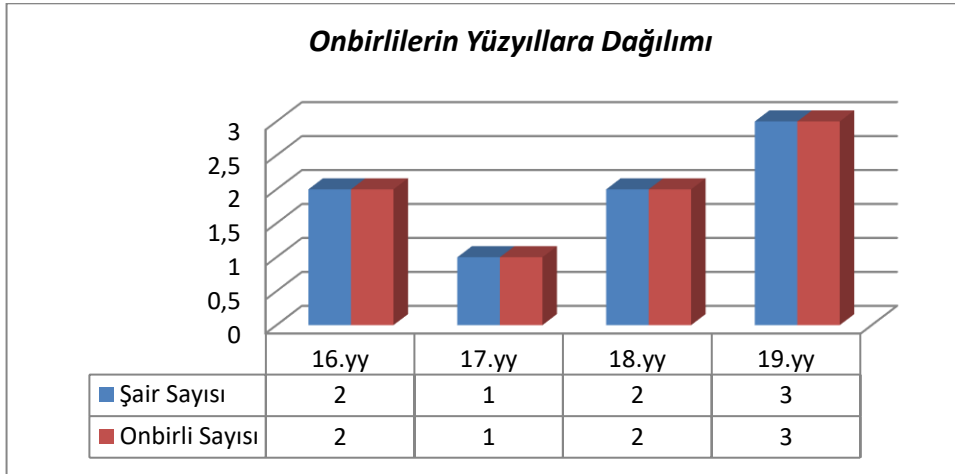
özelliklerini tespit edip bu alana ilgi duyan ve alanla ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bilimsel veri sunmak amaçlandı.

1. BENTLERİ ON MISRADAN UZUN GAZEL TİPİ MUSAMMATLAR

1.1 Onbirli

İlk bendi kafiyeli, sonraki bentlerin son bir ya da birkaç mısrasının ilk bent ile mukaffa olduğu, tek vezinli ve her bendi on bir mısra olan musammattır.

Türk edebiyatında onbirli az sayıda yazılmıştır. Elde edilen 900 kûsür divanda sekiz şairin birer musammat olmak üzere sekiz onbirli yazdığı tespit edilmiştir. İlk onbirli musammat, 16. yüzyılda Fedâyi ve Usûlî tarafından yazıldığı tespit edilmiştir. 17. yüzyılda Yahyâ Nazim tarafından bir onbirli musammat yazılmıştır. 18. yüzyılda Selâmî ve Sûzî tarafından birer onbirli yazılmıştır. 19. yüzyılda Refî-i Kâlâyî, Manastırlı Sâlih Fâik ve Niyâzî tarafından birer onbirli yazıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 1. Onbirlilerin Yüzyıllara Dağılımı

Klasik Türk edebiyatında onbirli az yazılmıştır. Bununla beraber 16. yüzyıldan itibaren yazılmış olması ve 19. yüzyıla kadar her asırda örneklerinin tespiti önemlidir.

1.1.1 Onbirlilerde Kafiye Düzeni: Tespit edilen onbirlilerde üç farklı kafiye şeması tercih edilmiştir.

1.1.1.1 Mütekerrir Onbirliler: Mütekerrir onbirlilerde iki farklı kafiye şeması kullanılmıştır.

1.1.1.1.1 aa...AA/bb... Kafiyeli Mütekerrir Onbirli: Fedâyi Divanı'ndaki "Beşâret olsun iy bülbül ki gülzâr/ Açıldı vü zuhûra geldi âsâr" mısraları ile başlayan onbirlinin ilk bendi:

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Beşâret olsun iy bülbül ki gülzâr

Açıldı vü zuhûra geldi âsâr

Tonandı sebz ü hamrâ giydi her hâr

Çemenler hülle-pûş oldu vü eşcâr

Kemâl-i kudret-i Hak oldu izhâr

Tutup vahdet sıfâtın yâr ü ağyâr

Bir oldı cümlesi mahvoldı tekrâr

Ger oldunsa muvahhid kılma inkâr

Taleb kıl tâlibe keşf oldı esrâr

Ki yokdur bu diyâr içinde deyyâr

Kamu oldur anundur her ne kim var (Urhan, 2022: 131)

1.1.1.1.2 aa...aaA/ bb..bbA/...Kafiyeli Mütekerrir Onbirli: İlk bendi kafiyeli, sonraki bentlerde ilk on mısranın aralarında kafiyeli, on birinci mısranın ise bütün bentlerde tekrarlandığı kafiye şemasıdır. İncelen musammatlardan ikisi mezkûr kafiye şeması ile kaleme alınmıştır.

Yahyâ Nazîm Divanı'ndaki "Muaşşer" başlıklı "Görmek olur mı almadan Allâh cânımı/ Cânânımı habîbimi ol nev-cüvânımı" mısraları ile başlayan beş bentlik onbirinin ilk bendi:

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Görmek olur mı almadan Allâh cânımı

Cânânımı habîbimi ol nev-cüvânımı

'Azrâ-'izâr leylî-i devr-i zamânımı

Şekker-makâl Hüsrev ü Şîrîn-zebânımı

Burc-ı melâhat üzre meh-i mihrîbânımı

Ol gülbün-i letâfet o gonca-dehânımı

Gülzâr-ı i'tidâlde serv-i çemânımı

Mahsûl-i bâg-ı 'ömrümi nahl-i revânımı

Vîrân-serây-ı sînedede genc-i nihânımı

Ma'mûre-i dilimde şeh-i kâmrânımı

Sultânımı efendimi şâh-ı cihânımı (Çakır, 2018: 1116)

1.1.1.2 aa..aa/bb..ba... Kafiyeli Müzdevic Onbirliler: İlk bendi kafiyeli sonraki bentlerin de on birinci mısrasının ilk bent ile mukaffa olduğu kafiye şemasıdır. Tespit edilen sekiz onbirinin ikisi bu şema ile kaleme alınmıştır. Bunlar Niyâzî (ö. 1872) ve Manastırlı Salih Faik (ö. 1990) divanlarındaki musammatlardır. Bu iki manzume dışında bentleri on mısradan uzun gazel tipi musammatlar içinde müzdeviç şiir tespit edilmemiştir.

Niyâzî Divanı'ndaki "Ey şeh-i evreng dil-i şevket-feşânım gel yetiş/ Dökmek isterler benim bîhûde kanım gel yetiş" mısraları ile başlayan 12 bentli onbirinin ilk bendi:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey şeh-i evreng dil-i şevket-feşânım gel yetiş

Dökmek isterler benim bîhûde kanım gel yetiş

Târumâr etmededirler hân mânım gel yetiş

Ey sabâ-reftâr vey şîrîn-zebânım gel yetiş

Sensiz olmam bir nefes ey tatlı cânım gel yetiş

Böylece fikrinle geçmekde zamânım gel yetiş

Oldu künc-i hasretin her dem mekânım gel yetiş
 Ey velî-i ni'met u emn u emânım gel yetiş
 Vey meh-i halvet-serâ nûr-ı cihânım gel yetiş
 Hasretinle kalmadı tâb u tûvânım gel yetiş
 Kıl kerem lutf u himem durma canânım gel yetiş (Tunç, 2018: 101)

1.1.2 Onbirlilerde Vezin: Bu çalışma ile elde edilen sekiz onbirli üç farklı vezinde yazılmıştır.

Tablo 1. Onbirlilerde Vezin

Sıra Nu.	Vezin	Vezin Sayısı
1	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	4
2	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	2
3	Müstef'ilün Müstef'ilün	2

1.1.3 Onbirlilerde Bent: Bu adlı çalışma ile elde edilen sekiz onbirlinin beşi, 5 bentten oluşmaktadır. Klasik Türk edebiyatının genelinde olduğu gibi onbirlilerde de en çok tercih edilen 5'li benttir. Diğer onbirlilerden ikisi 7, biri de 4 bentten meydana gelmektedir.

1.1.4 Onbirlilerde Konu: Tespit edilen onbirlilerin konu dağılımı şöyledir: Usuli, Naat; Fedai ve Yahya Nazım, Aşk; Refi-i Kalayı ve Sûzî, Dua, Niyaz-name; Manastırlı Salih Faik, Selâmî, Nasihat; Niyâzî, Tasavvuf konusunda onbirli yazmıştır.

1.1.5 Onbirlilerde Mahlas: Bentleri On Mısradan Fazla Olan Gazel Tipi Musammatlar çalışması ile elde edilen bütün onbirlilerde mahlasın kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Onbirlilerin Genel Tablosu

Yy	S.Nu	Şair	Bent
16	1	Usuli	5
16	2	Fedai	7
17	3	Yahya Nazım	5
18	4	Suzi	5
18	5	Selami	5
19	6	Manastırlı Salih Faik	7
19	7	Refi-i Kalayı	4
19	8	Niyazi	12

1.2 Onbirleme

On bir mısradan az mısralı bir manzumeyi, aynı vezinde ve gazel tipi kafiyeli on bir mısralı musammata tamamlamaktır.

Nevres-i Kadîm (ö. 1762) "Tazmin-i Beyt-i Meşhûr Der-Vasf-ı Râtib Ahmed Paşa Ba'd-ez Kapudani" başlıklı musammatta Mehmed Nazîf'in "Kanda 'azm eyler isen 'avn-i Hudâ yârin ola/ Hazret-i Hızr-ı Nebî kâfile-sâlârin ola" beytinin üstüne dokuz mısra ekleyerek musammata onbirlemiştir.

Tasmit *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* vezni ile yazılmıştır. Musammatın altıncı bendinde mahlas kullanılmıştır. Kafiye şeması "aa...aaAA/bb...bbAA" olan tasmitin konusu, Osmanlı devlet erkanından Sadrazam Râtib Ahmed Paşa'dır

"Tazmin-i Beyt-i Meşhûr Der-vasf-ı Râtib Ahmed Paşa Ba'd-ez Kapudanî" başlıklı altı bentlik musammatın ilk bendi:

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Âsafâ Hazret-i Allâh niğehdârın ola

Mihr-i ikbâl penâh-âver-i dîvârın ola

Baht hem-kâfile-i devlet-i bîdârın ola

Dilerim tâli'-i ferhunde 'Âlemdârın ola

Kanda kim nakş süm-i cilve-i reh-vârın ola

Düşmenin hâr ola mağlûb u nigûnsârın ola

Reh-nümâ-yı ezeli yâr u meded-kârın ola

Hem-rikâbın zafer ü feth-i kafâ-dârın ola

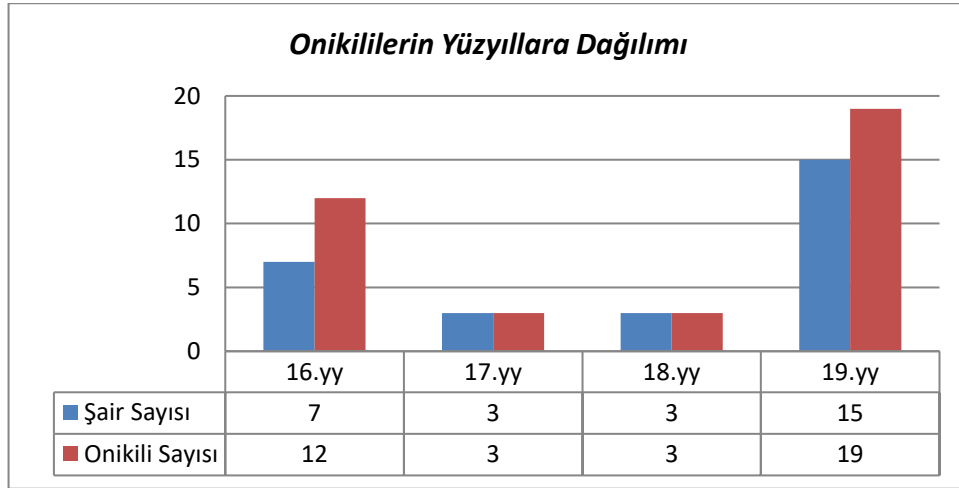
Rehber-i İzid'î her yerde hevâ-dârın ola

Kanda 'azm eyler isen 'avn-i Hudâ yârın ola

Hazret-i Hizr-ı Nebî kâfile-sâlârın ola (Akkaya, 1994: 423)

1.3 Onikili

İlk bendi mukaffâ, sonraki bentlerde son bir ya da birkaç mısranın ilk bentle, diğer mısraların da aralarında kafiyeli olduğu tek vezinli on iki mısralık musammattır.

Şekil 2. Onikililerin Yüzyıllara Dağılımı

Bu çalışma ile elde edilen divanlarda ilk onikilinin 16. yüzyılda yazıldığı tespit edilmiştir. Bu yüzyılda yedi şair tarafından 12 onikilinin yazıldığı tespit edilmiştir. 17. yüzyılda üç şair tarafından birer onikili, 18. yüzyılda ise üç şair tarafından üç onikilinin yazıldığı tespit edilmiştir. En çok onikilinin yazıldığı 19. yüzyılda da 15 şair tarafından 19 onikili kaleme alınmıştır. Toplamda 28 şair tarafından 37 onikili yazılmıştır.

En fazla onikili yazan şairler; Nigârî (3), Âşık Çelebî (2), Derrizâde Ulvî (2), Muhammed Şâkir Efendi (2) ve Aydı Baba (2) şeklinde sıralanabilir.

Antepli Aynî, Ayıntablî Hâfız Abdülmecidzâde, Bayburtlu Zihnî, Bursalı Emrî Murad, Cem’i, Dânişmend Mehmet Bey, Dimetokalî Vahdet, Eşref Paşa, Fuzûlî, Gelibolulu Mustafâ Âlî, Hâmî, Handânî, Hayretî, İstanbullu Eşref, Misli İsmâil Hakkı, Müderriszâde Sadullah İzzet, Racûlî, Sabih, Sirâcî ve Şeyh Mustafâ Zekâî birer onikili yazmışlar.

1.3.1 Onikililerde Kafiye Düzeni: Bu çalışma ile elde edilen 37 onikili de mütekerrir musammattır. Bunlardan 32’si aa...aAA/bbb...AA... ikisi aa...aaA/ bb...bbA ve biri de aa...aAA/bccb...AA... şeklinde kafiyeleşmiştir. Üç farklı kafiye şeması tercih edilmiştir.

1.3.1.1 aa...AA/bb...AA ... Kafiyeleşen Mütekerrir Onikililer: Bu çalışma ile elde edilen musammatlardan 32’sinin ilk bendi kafiyeleşen, sonraki bentlerde ilk 10 mısra mukaffa, son iki mısra bütün bentlerde tekrar etmektedir.

Dimetokalî Vahdetî (ö.1598) Divanı’ndaki “Baş çeküp burc-ı felekden yine rûz-ı ezeli/ Togdı hürşîd-i kemâl-i ezeli-lem-yezeli” mısraları ile başlayan yedi bentlik musammattın dördüncü bendi dokuz mısradır. Mezkûr musammattın birinci bendi:

Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlîn

Baş çeküp burc-ı felekden yine rûz-ı ezeli

Togdı hürşîd-i kemâl-i ezeli-lem-yezeli

Menzil idindi meger hâne-i burc-ı hameli

Sem’-i bahtın uyarup eyledi rûşen Zuhali

Gün gibi şu’le virüp ‘âleme ‘ilm ü ‘ameli

‘Âlemi altına alup kamu nûr u zıllı

Bin güneş toğsa bulunmaz anun asla bedeli

Bir nazarda idüp âsûde nice görselli

Devşirüp hân-ı vilâyetde kerâmât-ı ‘Alî

Hak çerâğın uyarup eyledi izhâr velî

Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı ‘Alî

Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektâş Velî (Öztürk, 2006: 40)

1.3.1.2 aa...aaA/ bb...bbA/... Kafiyeleşen Mütekerrir Onikililer: Bu çalışma ile elde edilen iki onikilide ilk bent kafiyeleşen, sonraki bentlerde ilk 11 mısra mukaffa olup sonuncu mısra bütün bentlerde tekrarlı mısradır. Bunlardan biri Hâmî (ö. 1892) Divanı’ndaki “Sun bâde pey-â-pey bize ey sâkî-i devrân/ ‘Aşk ile yanup nûş ide hep tâlib-i ‘irfân” mısraları ile başlayan musammattır. Diğer Hayretî’nin (ö. 1535) “Bir saçı “ve’l-leyl” ü alnı “ve’d-duhâ”dur sevdüğüm/ Rûşen ol ey dil ki ol “bedrî’-d-dücâ”dur sevdüğüm” mısraları ile başlayan musammattır. Beş bentlik onikilinin ilk bendi:

Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlîn

Bir saçı “ve’l-leyl” ü alnı “ve’d-duhâ”dur sevdüğüm

Rûşen ol ey dil ki ol “bedrî’-d-dücâ”dur sevdüğüm

Çok şükür Allâh’a kim şîr-i Hudâ’dur sevdüğüm

Hem Hasan ibni ‘Alîyi’l-murtazâdur sevdüğüm

Hem Hüseyin evvel şehîd-i Kerbelâ'dur sevdüğüm
 Yâhu Zeyne'l-'Âbidîn ol pîşvâdur sevdüğüm
 Hem Muhammed Bâkır ol nûr u ziyâdur sevdüğüm
 Ca'fer-i Sâdik imâm ol reh-nümâdur sevdüğüm
 Hem Takî ile Nakî Mûsî Rızâ'dur sevdüğüm
 Hem Hasan el-'Askerî ol pür-sehâdur sevdüğüm
 Hem Muhammed Mehdî-i sâhib-livâdur sevdüğüm
 Bende-i ahab-ı âlem Mustafâ'dur sevdüğüm (Musluoğlu, 2021: 140)

1.3.2 Onikililerde Vezin: Bu çalışma ile elde edilen 37 onikili, dokuz farklı vezinde yazılmıştır. Bu musammatlarda en çok kullanılan vezin olan *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* *Fâ'ilün* vezni 15 onikilide kullanılmıştır. Bu vezin genel itibarıyla klasik Türk şiirinde çok kullanılan vezinlerdendir.

Tablo 3. Onikilide Kullanılan Vezinler

Sıra Nu.	Vezin	Vezin Sayısı
1	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	16
2	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	6
3	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	4
4	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	4
5	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	2
6	Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün	2
7	Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fâ'ilün	1
8	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	1
9	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	1
10	Toplam	37

1.3.3 Onikililerde Bent: Bu çalışma ile elde edilen onikililer altı farklı bentte yazılmıştır. Bunlardan biri 22 bentli, ikisi 4 bentli, ikisi 8 bentli, üçü 6 bentli, yedisi 7 bentli, 20'si de 5 bentlidir. Klasik Türk edebiyatında en çok tercih edilen beşli bent, onikililerde de çok tercih edilmiştir.

1.3.4 Onikililerde Konu: Bu çalışma ile elde edilen 37 onikili, 12 farklı konu başlığı altında değerlendirildi.

1.3.4.1 Dua/Tazarru: Bu başlık altında yedi onikili incelenmiştir.

Aydî (ö.1865) Divanı'ndaki "Yâ İlâhî bir mu'arrız bendeniz kıl iltifât/ Hadden aşmış cürm-i lâyuhsamız oldu kat be-kat" mısraları ile başlayan onikilinin birinci bendi:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Yâ İlâhî bir mu'arrız bendeniz kıl iltifât
 Hadden aşmış cürm-i lâ-yuhsamız oldu kat be-kat
 Hem 'âlîmsin hem habîrsin âliyatün Sâfilât
 Liyk bu ilâmımız affinçün olsun bir berat

Bî-edepkî arz edüp namın koduk savm ü salât
 Dalkavuk huddâme i'tamız hemin zü'm-i zekât
 Nehy-i münkerdir adı ihvâne envâ-i nikât
 Hâtır-ı ahbab için hengâmeler çün vacibât
 Halka hizmet gösteriş taklîd ile defü'l-memât
 Hâsılı her fi'limiz her kavlimizdir türrehât
 Ver bize Gaffar adıyla dâr-i dünyada necât
 Hem de Vehhab ismin ile nefh kıl ruh-ül-hayât (Aksoy, 1954: 22)

1.3.4.2 Aşk (Ayrılık/Hasret): Bu çalışma ile elde edilen yedi onikili, ayrılık/hasret/aşk konuludur.

Âşık Çelebî Divanı'ndaki "Fi't-Tercî'ât u ve't-Tahmîsât" başlıklı beş bentlik onikilinin birinci bendi:

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
 Yâr kim rûz-ı şeb agyâr ile seyrân eyler
 'Ayş u 'işretler ider lutf-ı firâvân eyler
 Gâh yazup yanılup çün beni handân eyler
 Ya'ni âgâz-ı vefâ niyyet-i ihsân eyler
 Bir elem irişüp ol cem'i perîşân eyler
 Seng-i gam hâne-i ümmîdümi vîrân eyler
 'Âlemi 'ayn-ı elem Gülşenî zindân eyler
 Sûrumı şîven ü elhânımı efgân eyler
 Bana bu cevri dimen ol meh-i tâbân eyler
 Baht-ı gaddâr bu cevri bana her an eyler
 Her kaçan yâr vefâ itmege peymân eyler
 Tâli'-i nahsum anı yine peşîmân eyler (Kılıç, 2017: 136)

1.3.4.3 Medih: Tespit edilen onikililerden beşi methiyedir. Gelibolulu Mustafa Ali, Mevlana ve Şems; Dimetokalı Vahdet, Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli; Misli İsmail Hakkı ve Eşref Paşa, Hz. Ali ve Sabîh, Sultân Mustafâ Han hakkında methiye yazılmıştır.

Sabîh Ahmed Efendi (ö.1783) Divanı'ndaki "Şevketlu Sultân Mustafâ Hân Merhûm Beyt-i Âtîyi Âhîrûn Olarak Biraderimüz 'Abdullah Efendiye Kırâ'at Buyurup Emr-i Hümâyunlarıyla Tercî-Bend Olmuşdur" başlıklı beş bentlik onikilinin birinci bendi:

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün
 Mülükun âb-ı rûy-ı mecd ü şânı

Cihânun pâdişâh-ı nükte-dâni
 Zamânun hüsrev-i mu'ciz- beyânı
 Müsahhardur ana genc-i me'âni
 Sehâb-ı feyz-i tab'ı dürr-feşâni
 N'ola reşk-âver itse bahr u kânî
 Vücûdî Ka'be-i emn ü emâni
 Kalem destinde altun nâvedânı
 O şâhenşâh-ı mülhem nâgehânı
 Ki nutk itdi bu beyt-i dilsitâni
 Felek kaldurmuş altun şem'dânı
 Gümüş pervânele tutmuş cihâni (Özdingiş, 1998: 331)

1.3.4.4 Diğer: Yukarıda belirtilen konular dışında onikilerde işlenen konular şunlardır: Naat, mey, bahar, zühdlik, rindlik, mersiye (biri Sultân Selim'e diğeri de Hz. Ali'ye yazılmıştır), sebab-i hilkat-ı âlem, fetih, muhabbet-i Âl-i abâ, tasavvuf ve tevhid.

1.3.5 Onikilerde Mahlas: Bu çalışma ile tespit edilen 37 onikilinin 36'sında mahlas kullanılmıştır. Sadece bir musammatta mahlas kullanılmamıştır. O da Dânişmend Mehmet Bey Divanı'ndaki "*Leşker-i mihnet hücum itdi dil-i nâ-şâdım/Gerdîş-i çarh-ı felek kasd eyledi ber-bâdîma*" mısraları ile başlayan onikilidir.

Tablo 1. Onikilinin Genel Tablosu

Yüzyıl	Sıra Nu.	Şâir	Bent Sayısı
16	1	Âşık Çelebî	5
16	2	Âşık Çelebî	5
16	3	Derzizâde Ulvî	5
16	4	Derzizâde Ulvî	5
16	5	Dukakinzâde Ahmed Beg	5
16	6	Dukakinzâde Ahmed Beg	5
16	7	Dukakinzâde Ahmed Beg	12
16	8	Dukakinzâde Ahmed Beg	5
16	9	Fuzûli	7
16	10	Gelibolulu Mustafâ Âlî	5
16	11	Handanî	5
16	12	Hayretî	5
16	13	Sirâcî	5

Yüzyıl	Sıra Nu.	Şâir	Bent Sayısı
17	14	Ayıntablı Hâfiz Abdülmecidzâde	4
17	15	Cem'î	5
17	16	Dimetokalı Vahdet	7
Yüzyıl	Sıra Nu.	Şâir	Bent Sayısı
18	17	Sâbih	5
18	18	Şâkir	4
18	19	Şâkir	5
18	20	Şeyh Mustafâ Zekâî	6
Yüzyıl	Sıra Nu.	Şâir	Bent Sayısı
19	21	Antepli Aynî	22
19	22	Aydî Baba	6
19	23	Aydî Baba	7
19	24	Bayburtlu Zihnî	8
19	25	Bursalı Emrî Murad	5
19	26	Dânişmend Mehmet Bey	7
19	27	Eşref Paşa	7
19	28	Hâmî	5
19	29	İstanbulu Eşref	8
19	30	Misli İsmâîl Hakkı	5
19	31	Muhammed Şâkir Efendi	7
19	32	Muhammed Şâkir Efendi	5
19	33	Müderrişzâde Sadullah İzzet	5
19	34	Nigârî	6
19	35	Nigârî	5
19	36	Nigârî	5
19	37	Racûlî	7

1.4 Onikileme

On iki mısradan az mısralı bir manzumeye yeni mısralar ekleyerek aynı vezinde on iki mısralık yeni tasmit meydana getirmeye onikileme denir.

Bu çalışma ile tespit edilen onikililer içinde üç musammatın mütekerrir beyitlerinin farklı şairlere ait olduğu tespit edilmiştir. Şâkir (ö. 1743), Nef'î'nin beytini, Keçecizâde İzzet Molla,

Fuzûlî'nin ve Çeşmizâde Reşîd de Nâbî'nin beytini zemin olarak kullanmıştır. Keçecizâde İzzet Molla'nın musammatı müstezad şeklinde tamamlanmıştır. Çeşmizâde Reşîd'in musammatı ise gazel tipi kafiyelidir. Hem Keçecizâde İzzet Molla'nın musammatı hem de Çeşmizâde Reşîd'in musammatı, şekil itibarıyla terci-bend olsa da zemin başka şaire ait olduğu için bu musammat zemin-zamime ilişkisi çerçevesinde değerlendirilerek "onikileme" olarak kaydedilmiştir.

Keçecizâde İzzet Molla'nın Fuzûlî'nin "*Sabr eyle gönül çoğı gidüp azı kalupdur/ Müjgâni okı sîneme tâ-per takılupdur*" müstezad şeklinde onikiliye itmam ettiği "Beyt-i Fuzûlî Tesdîs ü Müstezâd-ı Fakir" başlıklı musammatın birinci bendi:

Beyt-i Fuzûlî Tesdîs ü Müstezâd-ı Fakir

Gîsûsına bin cân ile 'âlem asılupdur

Herkes kapılupdur

Bî-hûde nigâhın bu dil-i zâra salupdur

Oklar atılupdur

Her birisi tâ hâne-i câna çakılupdur

El-ân kakılupdur

Dünyâ közine göz göre yanup yakılupdur

Sanman başılupdur

Müjgâni okı sîneme tâ-per takılupdur

Al kana talupdur

Sabr eyle gönül çoğı gidüp azı kalupdur

Kim cânun alupdur

(Şâhîn, 2004: 623)

Şâkir (ö. 1745); divanında yer alan "Der-sitâyîş-i Mahmûd Hân Be-Hengâm-ı Zuhûr-ı Fesâd olan Cülûs-ı Meymenet-me'nûsları" başlıklı onikileme, Nef'î'nin "Kaside-i Âlilâl Der Tarîf-i Cihâd-ı Sultân Osman" başlıklı kasidesinin "*Arsa âs şimden gerü tîg-i süreyyâ cevheri/Bir gazâ etdün ki hoşnûd eyledün peygam-beri*" (kasidesinin ikinci ve sekizinci mısraları) mısralarını kullanarak manzumeyi onikiye tamamlamıştır. Beş bentlik musammatın ilk bendi:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bâreka'llah ey cihânun dâver-i 'adl-âveri

'Âlemün sâhîb-kırânı hüsrev-i dîn-perveri

Ey künâm-ı gayratini şîr-i şeri'ât-güsteri

Ve'y zafer-i dâdınun sâhib-i zuhûr saf-deri

Düldül-i iclâlüne urdun bisât-ı Haydarı

Zülfekâr-ı satvetün andırdı feth-i Hayberi

Hamdüli'llah hâke saldı fırka-ı şûr u şerri

Tu'me-i şemşîr-i tedbîr eyledün bâğîleri

Hutbe-i evsâfunla toldu 'izzetinün minberi

Nam-ı pâkûn âsman-ı fethün oldu ziveri

'Arşa as şimden gerü tîg-i Süreyyâ cevheri

Bir gazâ etdün ki hoşnûd eyledün peygam-beri (Yıldız, 2002: 112)

Çeşmizâde Reşîd (ö. 1770), Nâbî'nin “*Gehî sıfâl ü gehî câm-ı zer çekilmiştir/ Bu bezm-gâha gelelden neler çekilmiştir*” beytini onikiliye tamamlamıştır. Bu manzumenin kafiye şeması gazel tipi kafiyelenen musammatlardan farklıdır. Kafiye düzeni yönüyle terci-bende benzer. Dört bentlik tasmitin ilk bendi:

Mef'a'ilün Fe'ilâtün Mef'a'ilün Fe'ilün

Egerçi sîneye çok şüh-ı sîm-ber çekdük
 Dem oldı kim nice bin zahm ü şerhalar çekdük
 Mey-i neşât ile lebrîz-i şevk olduksa
 Humâr-ı gamla da yıllarca derd-i ser çekdük
 Safâ-yı sâh-nişîn visâlinde gördük
 Diyâr-ı gurbet-i firkatde de hâr çekdük
 Visâl-i kâmla şeb-zinde-dâr-ı şevk olduk
 Zamânlar oldı ki bin nâle-i seher olduk
 ‘Ademden encümen-i meclis-i vücûda gelüb
 Mey-i neşât çeküb sâgar-ı keder çekdük
Gehî sıfâl ü gehî câm-ı zer çekilmiştir
Bu bezm-gâha gelelden neler çekilmiştir (Uluocak, 1998: 242)

1.5 Onüçlü

İlk bendi kafiyeli, sonraki bentlerde son mısra ya da sondan birkaç mısranın ilk bent ile mukaffa diğer mısraların da aralarında kafiyeli, bir vezinli her bendi 13 mısra olan musammattır.

Bu çalışma ile elde edilen musammatlar içinde tespit edilen tek onüçlü Sâfî Baba'ya (18.yy) ait “*Eger tasvîr edersem peykerim bâlâ-yı dîvâra/Olur hayrân-ı ‘âlem ser-güzeştım sun’-ı Settâr’a*” mısraları ile başlayan musammattır. Bu manzume “*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*” vezni ile yazılmıştır. Şairin mahlası beşinci bentte geçmektedir. Konusu Allah'a yakarış ve Allah'ın varlığının delilleri olan musammattır, altı bentten oluşmaktadır.

‘Münâcât-ı Hüda ve Ta’rif-i İsbât-ı Vücûd’

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Eger tasvîr edersem peykerim bâlâ-yı dîvâra
 Olur hayrân-ı ‘âlem ser-güzeştım sun’-ı Settâr’a
 Hücûm-ı nâle-i şeb-gîrden baht-ı sitem-kâra
 Tekâzâ eyleyip ger yol verirsem çeşm-i dîdâra
 Eger Ya’kûb-veş beytü'l-hazende âh ile zâra
 Dil-i Eyyûb-veş mihnetle cevr-i devr-i gaddâra
 Düşersen âteş-i ‘aşk ile İbrâhîm gibi nâra
 Çekersen öz elinle kendini Mansûr-veş dârâ

Yeter gezdin ser-i kûy-ı harâbât içre âvâre
 Firîb oldun zen-i dünyâ-yı dûn ü mekr-i ağyâra
 Ser-i hâk-i mezâr-ı yâre toğrı kûy-ı dildâre
 Eger teşrîf edersen serv-i nâzım Tûr-ı dîdâra
 Verir elbet ümîdin kesme yalvar Rabb-i gaffâra

Yazarsa ger kirâmen kâtibin mektûb-ı a'mâlim
 'Acep dîvân-ı mahşerde no'lur bilmem benim hâlim
 Çekip ser-pençe-i mihnetle hem ol tünd-hû-zâlim
 İki bükdi benim serv-i hırâmân kâmet-i dâlim
 Şikest etdi alıp çengâl-i nâre çeşm-i kattâlim
 Benim murg-ı şikesteper gibi şîrâze-i bâlim
 Çekerse zerre-i miskâle hayr u şerr-i a'mâlim
 Eger bâr-ı günâhım pelle-i mizân ü mikyâlim
 'İyândır matla'-ı encâm-ı hâlimden benim kâlim
 Varırsan hâne-i hummâre toğrı sağ isen sâlim
 Benim ey çeşme-i Hızr-ı hayât-ı çeşm-i sem-sâlim
 Eger teşrîf edersen serv-i nâzım Tûr-ı dîdâra
 Verir elbet ümîdin kesme yalvar Rabb-i Gaffâr'a

Yüzüm döndürmezim yüz yerde ben dâr-ı ene'l-Hakk'dan
 Özüm mahv eyledim sahve gelip dîdâr-ı mutlakdan
 Geçip mâzi vü müstakbel-i gama'l-Hakk ü esbakdan
 Gözünden perde-i pindârı kaldır vech-i mutlakdan
 Bir 'ibret al bu sun'-ı bî-zevâl-i hazret-i Hakk'dan
 Halâs et gerden-i ihlâsını kayd-ı mutevvaftan
 Bana dâmân-ı külhen hoş gelür kasr-ı Havernâk'dan
 Geçip bûd u nebûd u îni ân-ı fikr-i laklakdan
 Uyanıklardan aldım devlet-i dîdârı ben Hakk'dan
 Sana mihr-i vefâ gelmez bu dehr-i dûn-ı ahmakdan
 Bir âyetdir benim her bir sözüm Seb'a mu'allakdan
 Eger teşrîf edersen serv-i nâzım Tûr-ı dîdâra
 Verir elbet ümîdin kesme yalvar Rabb-i Gaffâr'a

Cihân kâm-ı neheng-i ejder-i mâr-ı münakkaşdır
 Bunun nakşından 'ibret almayan nakş-ı müşevveşdir

Tılısmı kâ'inâtın hâk ü bâdı âb ü âteşdir
 Gam-ı endûh u mihnetden 'ibâret bir keş-â-keşdir
 Gönül bir cevher-i âyîne-i bî-gill ü bî-gışşdır
 Meger bu tîl kafesde bâl-i tûtî-i münakkaşdır
 Bunun terkin uranlar cân u dilden bana ulaşdır
 Remîde eyleyen deşt-i gamında ol perî-pûşdur
 Reh-i 'aşk u rızâ-yı Hakk'da tîri rûyı tîr-keşdir
 Bu sûret 'âleminde nâ-halef ferzend-i ser-keşdir
 Tılısm-ı Âramî'de ka'beteyn-i penç ü dû-şeşdir
 Eger teşrîf edersen serv-i nâzım Tûr-ı dîdâra
 Verir elbet ümîdin kesme yalvar Rabb-i Gaffâr'a

'Uyûbum sır edip dâmân-ı lutfunla Hüdâvendâ
 Zünûbum 'afvedip ey pâdişâh-ı magfîret-bahşâ
 Dil-i nâ-şâdımı lutfunla şâd et ey kerem-fermâ
 Bi-hakk-ı nûr-ı pâk-i "lâ-yezâl"-i zât-ı bî-hemtâ
 İlâhî derd-mendin hâkisâr-ı Sâfi-i Şeydâ
 Senin subh u mesâ dergâh-ı iclâlinde bî-pervâ
 Bilirler sâkinân-ı 'arş u ferş-i 'âlem-i bâlâ
 Penâhım dest-gîrim hazretinden gayrı yok hâlâ
 Niyâzım 'afv u lutf u magfîretdir hâhenâ hazâ
 Havârîyyûn ile deyr-i Mesîha'da Bedûh-ârâ
 Bu beyt-i zîveri zikr-i zebân etmişdi Yuhannâ
 Eger teşrîf edersen serv-i nâzım Tûr-ı dîdâra
 Verir elbet ümîdin kesme yalvar Rabb-i Gaffâr'a

Eger 'afv eylemezsen yâ İlâhî cürm ü 'isyânım
 No'lur bâr-ı günehle bilmezim hâl-i perîşânım
 Yüzüm yokdur benim ey pâdişâh-ı magfîret-kânım
 Yarın dîvân-ı Hakk'a varacak ey ulu Sübhân'ım
 Degil bâr-ı günâhım benim ey Zü'l-fazl u ihsânım
 Gezend-i rîşhand-ı ehl-i mahşerden girîzânım
 Garîb-i bî-kes ü bî-çâre vü dermânde hayrânım
 Siler yokdur sirişk-i hasret-i çeşm-i bî-temâmım
 Firâkı derd ü hasretle esîr-i şâm-ı hicrânım
 Gece tâ subha dek bîdâr u nâlân zârı giryânım

Şefâ'at-hâh-ı a'mâl-i resûl-i pâk-i zî-şânım
 Eger teşrîf edersen serv-i nâzım Tûr-ı dîdâra
 Verir elbet ümîdin kesme yalvar Rabb-i Gaffâr'a (Aykanat, 2015: 397)

1.6 Ondörtlü

İlk bendi kafiyeli, sonraki bentlerde son bir ya da birkaç mısranın ilk bent ile diğer mısraların ise kendi arasında mukaffa olduğu ve aynı vezindeki on dört mısralık musammattır.

Bu çalışma ile elde edilen musammatlar içinde Aşkî Mustafa Efendi'nin "*Rikâb-ı i'tikâdum tufl iken bî-dâda virdüm hep/ Ki gûyâ gerdemüm bir mekteb-i cellâda virdüm*" mısraları ile başlayan beş bentlik musammattın konusu nasihat/hikmet, vezni *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*'dür.

Bursalı Rahmî Çelebî'nin "*Ey dil nice bir dehrün derdün çekesin muhkem/ Bu bâr-ı girân itdi kaddini sipihrün ham*" mısraları ile başlayan "*Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün*" vezinli nasihat/hikmet konulu beş bentlik musammattır.

Seyyid Süleymân Mahvî'ye ait "*Zâhid isyânım görüb dahl itme bir mâh 'aşkına/ Kes lisânın gayrı benden ulu der-gâh 'aşkına*" mısraları başlayan beş bentlik tasavvufî musammattın vezni "*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*"dür.

Behrî'nin "*Ey ser-çeşme-i Şîr-i Hudâ 'Alî/ Ey vasiyy-i seyr-i Mustafâ 'Alî*" mısraları ile başlayan "*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*" vezinli medhiye-i Hz. Ali 7 benttir.

Bu dört musammattın da kafiye şeması "*aa...AA/bb.. AA /*"dır. Dördünde de mahlas kullanılmıştır.

Seyyid Süleymân Mahvî'ye ait "*Zâhid 'isyânım görüp dahl itme bir mâh 'aşkına/ Kes lisânın gayrı benden ulu der-gâh 'aşkına*" mısraları ile başlayan beş bentlik on dörtlünün ilk bendi:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Zâhid 'isyânım görüp dahl itme bir mâh 'aşkına
 Kes lisânın gayrı benden ulu der-gâh 'aşkına
 Dört kitabın hak deyüp gösterdiği râh 'aşkına
 Gıtdigüm râh-ı Hudâdır sırr-ı fi'llâh 'aşkına
 Âhı efgân itdigüm sen sanma kim râh 'aşkına
 Vuslat-ı yâr isteyüp oldum cigergâh 'aşkına
 Fârîği âzâde oldum gıtdigüm râh 'aşkına
 Nâle vü zâr eylerüm şeb-tâ-seher-gâh 'aşkına
 Pâdişâh-ı dû cihânın düşdüm her gâh 'aşkına
 Derd-i hicrânım tükenmez eylerüm âh 'aşkına
 Zât-ı pâkün oldı dil 'abdâl-ı siyâh 'aşkına
 Ben vücûdum mülkini nerm itdüm âgâh 'aşkına
 Çün melâmet ihtiyâr itdüm bu gün şâh 'aşkına
 Dil-şikestüm degmesün bir kimse Allâh 'aşkına (Çetin, 2014: 345)

1.7 Onbeşli

İlk bendi kafiyeli, sonraki bentlerde son bir ya da birkaç mısranın ilk bent ile mukaffa, her bendi 15 mısradan oluşan aynı vezindeki musammattır.

Bu çalışma ile elde edilen divanlarda tespit edilen iki onbeşli vardır. Bunlardan biri Bursalı Rahmî Çelebî'ye ait aşk konulu, aaa...aA/bbb..bA/... şeklinde kafiye şemalı, *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* vezinli beş bentlik “*Gam-ı dünyâ ile ey dil nice bir zâr olalum/ Varalum mutekif-i gûşe-i hammar olalum*” mısraları ile başlayan musammattır. Diğeri de Seyyid Süleymân Mahvî'ye (ö. 1580) ait tasavvuf konulu, aa...AA/bb.. AA / ... şeklinde kafiye şemalı ve *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* vezinli beş bentlik “*Senin 'aşkın düşürdü yâ Resûlallâh beni rencel/ Sana meyl-i muhabbet eyledüm çekdüm çok işkence*” mısraları ile başlayan onbeşlidir.

Bursalı Rahmî Çelebî (ö. 1568) Divanı'ndaki beş bentlik onbeşlinin ilk bendi:

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
 Gam-ı dünyâyile ey dil nice bir zâr olalum
 Varalum mu'tekif-i gûşe-i hammâr olalum
 Sâki vü mutrib-i gül-çihre ile yâr olalum
 Zâhid-i huşk sözinden yûri bî-zâr olalum
 'İşk evsâfına gel mazhar-ı âsâr olalum
 Âteş-i 'ışka yanup matla'-ı envâr olalum
 Gülşen-i Râz okuyup mahzen-i esrâr olalum
 Mantıku't-Tayrı bilüp mahrem-i 'Attâr olalum
 Yine bir serv-i hevâ-bahşa hevâdâr olalum
 Pâyına su gibi yüzler sürüben zâr olalum
 Nakd-i cân ile visâline harîdâr olalum
 Boynumuzdan ıralum yüki sebûkbâr olalum
 'Aklı terk eyleyüben mâni'-i ağıyâr olalum
 Lâle-veş dâğ-ı mahabbetle dil-efgâr olalum
 Pâk-rû pâk-nazar 'âşık-ı dîdâr olalum (Boranoğlu, 1997: 286)

1.8 Onaltılı

İlk bendi kafiyeli, sonraki bentlerde son bir ya da birkaç mısranın ilk bent ile mukaffa, aynı vezinli her bendi on altı mısradan oluşan musammattır.

Bu çalışmada tespit edilen iki onaltılı musammattır. Biri Hasan Ziyâî'nin “*Diyâr-ı gurbete düşdüm gam u derd oldu yârânım/ Bu fânî 'alem içre ne serâyum var ne dükkanım*” mısraları ile başlayan *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* vezinli aa...AA/bb.. AA kafiye şemalı, aşk konulu 9 bentlik musammattır. Diğeri de Dukakin-zâde Ahmed Beg'e (ö. 16. yüzyıl) ait “*'Âlem-i gaybdan nişân mene uş/Cümle ecsâm içinde cân mene uş*” mısraları ile başlayan manzumedir. Beş bentlik musammattın ilk bendi:

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
 'Âlem-i gaybdan nişân mene uş

Cümle ecsâm içinde cân mene uş
 Mazhar-ı kudretem vücûdileyem
 Mahzenem ma'den ile kân menem uş
 Gül-ile gül menem gülâbileyem
 Bülbüle n'ale vü figân menem uş
 Bî-zebân söylenen sözi bilürem
 Nâtıkam nutk ile zebân menem uş
 Zinde-i câvidân u rûh-ı bekâ
 Çeşme-i âb-ı zindegân menem uş
 Zulmet-i cismi terk idüp toğdum
 'Âleme gün gibi 'iyân menem uş
 Murg-ı 'ankâya kûh-ı kâf oldum
 La mekân kûncine mekân menem uş
 Dürr-i deryâ-yı bi-kerân menem uş
 Denizem katrede 'ummân menem uş (Süzen,1994: 56)

1.9 Yirmili

İlk bendi mukaffa, sonraki bentlerde son bir ya da birkaç mısranın ilk bent ile kafiyeli tek vezinli her bendi yirmişer mısralık musammattır.

Bu çalışma ile elde edilen musammatlar içinde üç yirmili vardır. Bunlar; Serâyî, Askerî ve Azbî Baba'ya ait manzumelerdir. Üç manzume de *aaa...aaAA/bbb...bbAA/...* kafiye şeması ile yazılmış ve üçünde de mahlas kullanılmıştır.

Serâyî'nin, Ender sıfat-ı Bahâr Güfte Şod Be Tarz-ı Deh-Ender Deh başlıklı "*Buldı revnak hamdü li'llâh kim bahâr ıla cihân/Oldı el-hak gülşen-i cennet zemîn ile zamân*" mısraları ile başlayan bahariye 10 bentten meydana gelmektedir.

Askerî Divanı'ndaki "*Ey cihânun mebde'i ey meşhar-ı halk-ı cihân/ Küntü kenzün cevheri gencine-i kenz-i nihân*" matlalı naat beş benttir.

Azbî Baba'nın "*Hamdü li'llâh ki derûndan yine sildüm kederi/Meyvedâr oldu bu dem çüngeh zebânun seheri*" matlalı tevhidî beş benttir.

Serâyî (15. yüzyıl) Divanı'ndaki "Ender-Sıfat-ı Bahâr Güfte Şöd be-Tarz-ı Deh-Ender-Deh" başlıklı musammattın birinci bendi:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Buldı revnak hamdü li'llâh kim bahârıla cihân
 Oldı el-hak gülşen-i cennet zemîn ile zamân
 Feyz olup bârân-ı rahmet 'âlem içre bî-kerân
 Virdi 'Îsâ bigi emvât-ı nebâta tâze cân
 Varlığından anların bir zerre yoğ iken nişân
 Her ne kim var oldu peydâ taht-ı gabrâda nihân

Kıl nazar bu ‘ibrete aç gözünü gel iy cevân
 Nâm-ı Hakk’ı zikr idüp kıl rûz u şeb vird-i zebân
 Gâfil olma bunları çünkim kamu gördün ‘ayân
 Bir gün ola kim uça cân murgı cismünden revân
 Zâyi’ itme ‘ömrünü buldun ecelden çün âmân
 Câyunı bir hûb ıla var eyle sahn-ı gülsitân
 Tâ ola etrâfı anun sebze vü âb-ı revân
 İçine girdükde gamgîn diller ola şâdmân
 Oturup bir kûşesinde zevk-ile ‘ayş it hemân
 Gül yüzi karşısına bülbül bigi ol medh-ân
 Nukl idüp la’lîn lebini iç şarâb-ı ergavân
 Kim bu şükre eyle şükrâne fedâ rûh-ı revân
 Hoş gör eyyâmını bir dem zerrece tutma gümân
 Tâ mu’în ola sana ‘avn-i Hudâvend-i cihân (Kolunsağ, 2016: 91)

1.10 Yirmiikili

İlk bendi kafiyeli, sonraki bentlerde son bir ya da birkaç mısranın ilk bent ile diğer mısraların da aralarında mukaffa olduğu aynı vezindeki yirmi iki mısralık musammattır.

Bu çalışma ile elde edilen tek yirmiikili, Selâmî’ye (ö. 1813) ait “Nakîza Tercî’-bend-i Şeyh Selâmî” başlıklı musammattır. Bu manzume beş bent olup ilk bendi 24 mısra diğer dört bendi ise yirmi iki mısradan meydana gelmektedir.

Nakîza Tercî’-bend-i Şeyh Selâmî
Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün
 Ey çeken derd-i sanemle gece gündüz kederi
 Eyleyen firkat ile dem-be-dem âh-i seheri
 Geşt idüp yine cihânı dolansun bahr ü beri
 Görmeyen dehre gelüp vuslat-ı yârdan eseri
 Hârdan bülbül-veş cânâ urup nişteri
 Kokmadun gülşen-i ‘âlemde gezüp verd-i teri
 Bulmadun kendine bir pür ‘azîz-i râh-beri
 İtmedün kûy-ı dil-ârâ-yı murâda seferi
 İtmedün nefse uyup râh-ı hüdâya güzeri
 Bulmadım diye güzâf eyleme eyle hazerî
 Dîdeden perdeyi kaldur güzel eyle nazarı
 Sûz-ı ‘aşk ile yakup cismünü hûn it ciğeri
 Yoluna eyle fedâ bu lem’a bin cân- seheri
 Çeke gör ... nefse gice gündüz teberi

Alasın sen dahi esrâr-ı Hüdâ'dan haberi
 Bite bestân u cûdunda hakikat şeceri
 Ola her şâhınun üstünde ma'ârif semeri
 'Ârif ol cân ile kevser ile bu pend-i güheri
 Bulamazsın okusan bin kutb-ı mugteberi
 Okudum Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr-i Taberî
 Aradım sordum anı pîrden aldum haberi

Nice bulsun kişi ol yârı ki ehvâda arar
 Gâh tenzihgeh teşbîh ile hulyâda arar
 Bilmeyip "men 'arefe" gayrı bir eşyâda arar
 Benzer ol mâhiye suyu yine deryâda arar
 Haşru neşri arasa 'âlem-i 'ukbâda arar
 Görmeğe dost yüzünü cennet-i me'vâda arar
 Sırrı zâhirde arar zâhiri ihfâda arar
 Gûyiyâ pertev-i mihri şeb-i zulmâda arar
 Ab-ı hayvân diyü İskender-i Dârâ'da arar
 Nefh-i râhı koyup İsâ'yı atbâda arar
 Zâhidi meykedede rindi musallâda arar
 'Ârif ü ehl-i dili mesned-i takvâda arar
 Kimi esrâr diyü şîre ile bâde arar
 Neş'e-i 'aşk varup sâğar-ı sahbâda arar
 Kimi indince riyâzât ile esmâda arar
 Kesret-i halvet ile bulmağa tenhâda arar
 'Ârif oldur ki hemân nüsha-i kübrâda arar
 Kalb-i mü'min gibi mir'ât-ı mücellâda arar
 Cümle kendinde bulur her ne ki dünyâda arar
 Ana hep zâhir olur nesne ki ma'nâda arar
 Okudum Kâdî vü Keşşâf ü Hârîrî Taberî
 Aradım sordum anı pîrden aldım haberi

İsteyen yârini serrâ ile darrâda bulur
 Sıdk ile 'âşık olan kesret ü tenhâda bulur
 Nûr-ı mihri dileyen çârüm-i minâda bulur
 Matlabı lü'lü'ü mercân ise deryâda bulur
 Teşne-i zemzem olan Ka'be-i 'ulyâda bulur

Hızır-veş âb-ı hayâtı kişi zulmâda bulur
 Yed-i beyzâ dileyen Hazreti Mûsâ'da bulur
 İsteyen nefha-i rûhı dem-i 'Îsâ'da bulur
 Sırr-ı mi'râc arayan sûre-i İsrâ'da bulur
 Mustafâ sırrını "kavseyni ev-ednâ"da bulur
 'Arif 'irfan ile hep cümle-i eşyada bulur
 Her neye mazhar ise suret-i ma'nâda bulur
 Kays-veş 'âşık olan matlabı Leylâ'da bulur
 Kimi pervâne gibi şem'-i şeb-ârâda bulur
 Bülbülü gör ki murâdın gül-i hamrâda bulur
 'Âşık-i mest-i ezel câm-ı musaffâda bulur
 Kimi mescidde eğüp boynını takvâda bulur
 Kimisi zikre müdâvim olup esmâda bulur
 Nefy u isbât ederek maksadın illâda bulur
 Kimi meczûb oluben cezbe-i Mevlâda bulur
 Okudum Kâdî vü Keşşâf ü Hârîrî Taberî
 Aradım sordum anı pîrden aldım haberi

Nice dem firkât-i cânân ile berbâd oldum
 Serseri kevnî gezip pür şîşe mu'tâd oldum
 Kûh idüp meskeni Vâmık gibi nâ-şâd oldum
 Câm-ı 'Azrâ ile na're zen-i feryâd oldum
 Tîşe-i gam zen-i kûh-ı dile Ferhâd oldum
 Kûy-ı Şîrîn arayup 'azîm-i Bağdad oldum
 Bir zamân-ı sübha-keş-i meslek-i zühhâd oldum
 Düşürüp râhımı mescidlere 'ibâd oldum
 Gece gündüz çalışıp sâhib-i evrâd oldum
 Yâr hayâlîn dile nakş itmege Behzâd oldum
 Dâd-ı divdâdıma geşt-i der-i her râd oldum
 'Âkıbet dâmen-i pîri dutıcak şâd oldum
 Yüz sürüp pâyına bin cân ile münkât oldum
 Mihnet-i bend ü belâdan hele âzâd oldum
 Yapılıp beyt-i dilim feyz ile âbâd oldum
 Şimdi gelmiş gibi bu 'âleme nev-zâd oldum
 Okudum 'ilm-i ledün dersini üstad oldum
 Derd-mendân-ı dilün derdine imdâd oldum

‘Ayn-ı ‘ibretle bakup her şeye dil-şâd oldum
 Vahdet-i hakkı görüp cümlede irşâd oldum
 Okudum Kâdî vü Keşşâf ü Hârîrî Taberî
 Aradım sordum anı pîrden aldım haberi

Bir mu’ammâdır o kim yokda da varda da var
 Şeb-i zulmetde de var rûz-ı pür-envârda da var
 Cehr ü ihfâda da var bâtın u izhârda da var
 Heme esmâ vü sıfat-ı fi’l ile âsârda da var
 Tekye vü medresede sûfi-i ebrârda da var
 Mü’min ü fâsık u ahyâr ile eşrârda da var
 Şem’-i pervânede vâr bülbül-i gülzârda da var
 ‘Aşk ile ef’idede mûkad olan nârda da var
 Hüzn-i ‘âşıkda da vâr gezdiği kühsârda da var
 Dâi’ mâ hû çekip âh etdiği dil-dârda da var
 Zâhidün cennet için sürdiği ezkârda da var
 ‘Ârifün vuslat için kıldığı efkârda da var
 Gözün aç perdeyi sil şehir ile bâzârda da var
 Her neye baksan odur yâr ile ağyârda da var
 Belki sanduka-i sarrâf-ı güher-bârda da var
 Cümle dükkânçe-i esnâf ile ‘attârda da var
 Ehl-i zevkin çalışüp eylediği kârda da var
 Cem’ine baş ile cân virdiği dinârda da var
 Okı gel nazm-ı dürer-bârımı eş’ârda da var
 Bu Selâmî gibi dil-haste vü nâ-çârda da var
 Okudum Kâdî vü Keşşâf ü Hârîrî Taberî
 Aradım sordum anı pîrden aldım haberi

(Kaya, 1999: 207)

SONUÇ

Bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar adlı çalışma ile ulaşılan 900 küsür divandan 47 şairin 62 bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammat yazdığı tespit edilmiştir. Bu şairlerden 37’si birer, 10 şair de 2 ile 5 arasında değişen sayılarda musammat yazmıştır.

Bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen ilk musammat Serâyi tarafından 15. yüzyılda yazılmıştır. Bu musammat yirmiliktir. Mezkûr manzume bu yüzyılda kaleme alınan bentleri on mısradan fazla gazel tipi kafiyelenen tek musammattır. 16. yüzyılda 19, 17. yüzyılda 5, 18. yüzyılda 12, 19. yüzyılda 25 on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammat tespit edilmiştir. Bu çalışmada 47 divanda; 8 onbirli, 1 onbirleme, 37 onikili, 3 onikileme, 1 onüçlü, 4 ondörtlü, 2 onbeşli, 2 onaltılı, 3 yirmili, 1 de yirmiikili tespit edilmiştir.

Tespit edilen bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen 62 musammattan sadece ikisi müzdeviç musammattır. Geriye kalan 60 musammattır da mütekerrir musammattır. Mütekerrir musammatların kafiye şeması *aa...AA/bb.. AA...*(iki mısra tekrarlı) olan 55, *aa..aaA/bb..bbA/...* (tek mısra tekrarlı) olan 5 musammattır tespit edilmiştir.

Bu çalışma ile elde edilen bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammattan 26'sı *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*, 12'si *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*, 9'u da *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* vezni ile kaleme alınmıştır. Diğer 15 musammattır ise 9 farklı vezinde yazılmıştır.

Bu makalede incelenen musammatlar 13 farklı konuda kaleme alınmıştır. Aşk 13, dua/niyaz/tazarru 11, medih 9, nasihat/hikmet 6, mey/ zühdlük /rindlik 4, naat 4, tasavvuf 4 ve diğer koularda 11 musammattır yazılmıştır. Aşk klasik Türk medebiyatının hâkim konusudur. Bu musammatlarda da aşk, %20'lik gibi bir oran ile en çok tercih edilen konudur.

Klasik türk edebiyatında mahlas kullanmak bir gelenektir. Bu gelenek bütün türlerde ve şekillerde devam etmiştir. Bu çalışmada ele alınan musammatlardan sadece bir onikilide mahlas kullanılmamıştır.

İncelenen 62 musammattır; 5 bentli 36, 7 bentli 10, 6 bentli 5 ve diğer 11 musammattır da altı farklı bentte (4, 8, 12, 9, 10, 22 bentli) kaleme alınmıştır. Klasik Türk şiirinde en fazla tercih edilen 5 ve 7 bent burada en çok tercih edilen bent olmuştur.

Bazı divanlarda ve kimi araştırmacıların çalışmalarında musammatlarla ilgili yanlış adlandırmalara gidilmiştir. Özellikle mükerrer musammatların adlandırılmasında tekrar eden mısralar terci-benddeki vasita beyitle karıştırılmıştır. Bundan dolayı "terci-bend" başlığı ile not edilen bentleri on mısradan fazla olan gazel tipi kafiyelenen musammatlar tespit edilmiştir. Ayrıca onikilmelerde kafiye şeması terci-bendde uyan tasmitler tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, F. Y. (1997). *Ayıntablı Ayni Efendi Divanı* (Tez no: 64071). [Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Aksoy, Ö. A. (1954). *Aydî Divanı*. Desen Matbaası.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Ali Divanı*. (e-kitap) Kültür Bakanlığı
- Akyüz, K. (1958). *Fuzuli Türkçe Divanı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Alkan, S. (1993). Şeyh Mustafa Zekayi'nin hayatı, edebi kişiliği, divanı (inceleme-metinden-kidli metin) (Tez no: 26646). [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Alpaydın, B. (2007). Refi'i Kalayı Divanı (Tez no: 215064). [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Altay, A. (2008). Hâmî Dîvânı (Tez no: 227040). [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Arvas, F. (2010). Seyyid İsmail Hakkı (Misli) Dîvânı (Tez no: 309019). [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Ataç, M. B. (2007). Ayıntablı Hafız Abdülmecidzade Divanı, inceleme- metin (Tez no: 210977). [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu

- Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Atik, A. (2016). *Müderrişade Sadullah İzzet Divanı*. Simurg.
- Aykanat, T. (2015). Safi Baba ve Divanı (inceleme-karşılaştırmalı metin-sadeleştirme-sözlük-dizin) (Tez no: 397638). [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Bilgin, A. (2011). *Nigârî Divanı*. (e-kitap) Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çakır, M. (2021). Siracî Divanı (Tez no: 679037). [Doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Çakır, M, S. (2018). Yahyâ Nazîm Divanı (inceleme-tenkitli metin) (Tez no: 512574). [Doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Çetin, İ. (1993). Derzizade Ulvi (Tez no: 27218). [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Çetin, R. (2014). XIX. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Seyyid Süleyman Mahvi Divanı: inceleme-metin (Tez no: 356924). [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Durkaya, H. (2017). Handanî Divanı (inceleme-tenkitli metin-sözlük) (Tez no: 480328). [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Elmacı, B. (2016). İstanbullu Eşref Divanı (metin-inceleme) (Tez no: 445928). [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Erol, C. (1995). Muhammed Şâkir Efendi hayatı, eserleri ve Enisü'l-Uşak adlı divanı (Tez no: 43937). [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Erdoğan, M. (2017). *Bursalı Rahmî Divanı*. (e-kitap) Kültür Bakanlığı.
- Erol, M. (2002). Azbî Baba Divanı. [Doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi].
- Gürgendereli, M. (2017). *Mostarlı Hasan Ziya'î Divanı*. (e-kitap) Kültür Bakanlığı.
- İsen, M. (2020). *Usûlî Divanı*. Bilnet Yayıncılık.
- Kalço, Ş, Ç. (2019). Manastırlı Sâlih Fâik ve Dîvânı (Tez no: 546282). [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Karagöz, H. (1997). Askerî Divanı'nın tenkitli metni (Tez no: 362963). [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Karakaş, E. (2008). Racûlî, hayatı, edebî kişiliği ve divanı (Tez no: 219366). [Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)

- Karaman, A. Ö. (2019). *Aşî Hüseyin Efendi Dîvânı* (edisyon-kritik, metin inceleme) (Tez no: 581149). [Yüksek lisans tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Karcı, M. R. (2019). *Bayburtlu Zihnî Dîvânı*. Sonçağ Akademi.
- Kaya, A. (1999). *Divan-ı Selami* (inceleme-metin) (Tez no: 87408). [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Kılıç, F. (2017). *Âşık Çelebi Divanı*. (e-kitap) Kültür Bakanlığı.
- Kolunsağ, İ. (2016). *Serayi Divanı* (Tez no: 452055). [Doktora tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Koparan, B. (1995). *Cem'i hayatı, edebi şahsiyeti ve divanının tenkidli metni* (Tez no: 43670). [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Kurnaz, C. & Çeltik, H. (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Kurgan Edebiyat.
- Kurnaz, C. & Çeltik, H. (2009). *Muaşşerden Uzun Musammatlar ve Bilinmeyen Nazım Şekillerinden Yirmilik*. *Turkish Studies Volume 4/2 (Winter 2009)*, 931-866
- Musluoğlu, F. (2021). *Hayretî Divanı* (Tez no: 694934). [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Özavar, S. (1993). *Daniş Mehmed Bey hayatı, sanatı ve divanı* (Tez no: 26240). [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Özdingiş, V. (1998). *Sabih hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve divanının tenkidli metni* (Tez no: 71945). [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Öztahtalı, İ. İ. (2010). *Bursalı Murad Emri ve divan* (Tez no: 257718). [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Özyıldırım, A. E. (2002). *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet-Keşan'ı ve tahlili* (Tez no: 117643). [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Öztürk, Y. (2006). *17. yüzyıl şairlerinden Dimetokalı Vahdeti'nin divanının tenkitli metni* (Tez no: 209891). [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Süzen, H. (1994). *Dükakinzade Ahmed Divanı* (Tez no: 31724). [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Tanrıbuyurdu, G. (2006). *Eşref Paşa Divanı* (inceleme-transkripsiyonlu metin-nesre çeviri) (Tez no: 204499). [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)

- Tatçı, M. (1988). *Niyazi Divanı*. İstanbul Maarif Kütüphanesi.
- Turan, M. (2008). Behri Divanı (Tez no: 228884). [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Uluocak, M. (1998). Çeşmizâde Reşid Divanı inceleme ve tenkitli metin (Tez no: 74242). [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Ulusoy, A. (2004). Sûzi Divanı (tenkitli metin neşri) (Tez no: 145620). [Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Urhan, M. (2002). XVI. yüzyıl divan şairi Fedayi, hayatı, edebi kişiliği ve divanının tenkitli metni (Tez no: 120662). [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Yağcı, Ş. (1993). Nevres-i Kadim Divanı ve indeks (Tez no: 26455). [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Yavuz, S. (2019). Eskicumalı Hamîd Divanı (inceleme-metin) (Tez no: 573550). [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Yıldız, S. (2002). XVIII. yüzyıl divan şairi Şakir hayatı, eseri, edebi kişiliği ve divanının tenkidli metni (Tez no: 120645). [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)